

Jakamistalous – sosiaalista taloutta vai bisnestä?

BRIITTA KOSKIAHO

Jakamistaloudesta puhutaan, kun ihmisten arkielämää tarkastellaan vaihtoon liittyvänä kehyksenä. Vaihdon välineinä ovat erityisesti aikapankki ja paikallisraha. Jakamistalous koskee modernin tai jälkimodernin ajan arkielämän taloutta, ydintaloutta. Joissakin maissa se on kehittynyt markkinatalouden sopukoissa vapaaehtoistoiminnasta ja oman yhteisön kiinteiden ja toimintamahdollisuuksien korostamisesta, toisissa taas hyvinvointivaltiollisen puitetalouden rinnalla täyttämään naapuripuun rinnastettavia tarpeita.

Jakamistalouden moderneja muotoja on toteutettu viime vuosikymmeninä ympäri maailmaa. Euroopassa jakamistalous on otettu viime aikoina avuksi hyvinvointivaltion purku- ja säästötalkoiisiin. Uudet digitaaliset keinot ovat muuttaneet jakamistalouden luonnetta uuden vuosisadan alussa. Samalla alkuperäiset sosiaaliset, kulttuuriset ja ympäristölliset tavoitteet ovat saaneet astua loitommalle bisnestavoitteiden tieltä.

Miten aikapankkitoiminnan, paikallisrahan ja laajemmin koko ns. ydintalouden tulee tulevaisuudessa käymään? Sulautuuko se globaaliin taloudelliseen doktriiniin, uusliberalismiin, vai pysyykö se uudistumaan itsenäisenä ja kehittymään sosiaalisena toimintana? Onko toiminta luonteeltaan vielä sosiaalitalouteen kuuluvaa, kuten alkuaan, vai onko siitä jo tullut puhdasta liiketoimintaa?

Puitetaloudesta markkinatalouden kautta jakamistalouteen

Perinteisessä puitetaloudessa paino oli työllä, ihan teena täystyöllisyys kuten Pohjoismaissa. Työntekijät maksoivat palkastaan veroa ja kustansivat siten osaltaan koko ajan laajenevan julkisen talouden. Tulon uudelleenjaon avulla tuloja siirrettiin verovähennyksin, sosiaalisin tuin ja palveluin takaisin työntekijöille ja heidän perheilleen. Muita

huollettavia (mm. sairaita, vammaisia ja ikääntyneitä) oli kohtuullinen määrä, joten työntekijöiltä ja myös työnantajilta kerättävillä verotuloilla pystyttiin kustantamaan näiden ryhmien aiheuttamat menot, kuten tilapäiset työstä poissaolot, äitiysmenot ja lasten turva. Kolmannen sektorin asema muotoutui vähitellen julkisen sektorin sosiaalisen tehtävän hoitamisen avustajatehtäväksi, jota rahoitettiin – ja rahoitetaan yhä – julkisen sektorin keräämin varoin. Taloudellisen vaihdon kulmakiiviä olivat teollinen tuotanto ja teollinen pääoma. Tämä oli toisen maailmansodan jälkeinen keynesiläiseen talousoppiin perustuva kuva puitetaloudesta, joka sitten ajan myötä kompleksisoitui.

Jos puitetaloudessa julkisella sektorilla on vastuullaan yhteiskunnan sosiaalinen tehtävä, niin markkinataloudessa sen vastuulla on vain heikoimmista kansalaisista huolehtiminen. Työnantajat ja työntekijät huolehtivat keskenään lähinnä työntekijöiden terveyteen liittyvistä ongelmista – loput jäävät kansalaisten omalle vastuulle. Tähän tarpeeseen on markkinatalousmaissa (esim. USA:ssa, Britanniassa, Australiassa ja Uudessa Seelannissa) syntynyt hyväntekeväisyys ja sen rinnalle laaja kolmas sektori. Teollisen tuotannon siirtyessä taka-alalle ja palveluyhteiskunnan noustessa markkinatalous siirtyi teollisuuspääoman dominoivuudesta finanssipääoman laajentamiseen. Monetaarinen vaihto valloitti maailmaa ja finanssipääoman verkostot laajenivat yli maapallon; samalla osa kehityksistä alkoi piristyä taloudellisesti. Siirryttiin markkinoiden globaaliin talouteen, jossa omistusta vaihdettiin jatkuvasti ja jossa omistajat eivät enää olleet sidoksissa käyttämänsä pääoman kohteisiin kuten teollisuuspääoman dominoidessa. Pörssi oli vaihdon keskus.

Markkinatalous ei rakasta julkista taloutta, kuten puitetalous tekee. Jo 1980-luvulla alkoivat markkinaideat myös Pohjoismaissa tunkeutua eri aloille, myös julkisen ja kolmannen sektorin sisälle. Argumenttina käytettiin toiminnan tehok-

kuusvaatimusta markkinayritysten tavoin. Hyvinvointipoliittiset toimet markkinoistuivat. Ensin tämä tapahtui terveydenhuollossa, sitten sosiaalipalveluissa 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä. Joissakin maissa markkinoistui myös koulutuspolitiikka, kuten osittain Ruotsissa. Suomessakin yliopistot on osittain markkinoistettu. Oppia otettiin sieltä, missä tässä oltiin pitemmällä eli markkinatalousmaista. Niissä korostettiin myös itsenäisten paikallisyhteisöjen voimaa. Sosiaalisen pääoman turvin sosiaaliset ongelmat ratkaistaan paikallisella tasolla ilman virallista puuttumista. Tässä kontekstissa syntyi 1980-luvulla myös idea jakamistaloudesta.

Jakamistalouden idea

Jakamistalouden organisoituminen on alkanut joko aikapankin tai paikallisrahan avulla. Nämä kaksi menevät käytännössä päällekkäin. *Aikapankissa* vaihdetaan henkilöiden välillä aikasuorituksia, ei rahaa. Taustalla ovat vihreän liikkeen aatteet paikallisten yhteisöjen voimistamisesta ja omaisvaraistaloudesta sekä asukkaalta asukkaalle tapahtuvasta vaihdosta (Seyjang & Longhurst 2016). Ydintalouden (*core economy*) perustekijät ovat ihmisten voimavarojen käyttö, työn käsitteen uusi määrittely, vastavuoroisuuden idea ja sosiaalisen pääoman käsite (Cahn & Rowe 1992).

Keskinäisestä avun antamisesta syntyy työtä, josta ei varsinaisesti makseta palkkaa. Oletetaan, että itseä tai omaa perhettä myös autettaisiin, jos siihen tulee tarvetta. Auttamisesta voi saada korvausta, jota voidaan maksaa myös yhteisen hyvän parantamiseksi yhteisössä. Vaihdon välinettä, aikaa, arvotetaan tunteina tai aikayksiköille muodostetaan rahallinen arvo, *paikallisraha* (*community currency*). Sitä voidaan käyttää maksuvälineenä oman alueen palveluita tai tavaroita ostettaessa. Omat markkinat poikkeavat varsinaisista markkinoista. Paikallisraha ei alussa ole vaihdettavissa normaaliin rahaan eikä paikallisrahoihin muilla paikkakunnilla. Vähitellen nämäkin rajat poistuvat ja oma paikallisraha suhteutetaan normaaliin rahaan. Tämä taas vie pohjaa alkuperäiseltä ajatukselta jakamistaloudesta ja lähentää toimintaa monetaariseen vaihtoon maissa, joissa oli alun perin käytetty aikarahaa.

Jakamistalous (*sharing economy*) määritetään taloudelliseksi järjestelmäksi, joka perustuu alkäytettyjen varojen (*assets*) jakamiseen suoraan

yksilölle ilmaiseksi tai maksua vastaan. Sharing economy lähtee alun perin painottamaan ei-monetaarista taloutta. Lähellä olevat käsitteet taas painottavat yhteistoimintamuotoja myös ei-monetaarisen ja monetaarisen vaihdon välillä (ks. Stokes & al. 2014).

Eräs lähellä olevista käsitteistä on yhteistoimintatalous (*collaborative economy*): paikalliset tai alueelliset verkostot ja markkinapaikat toimivat alkäytettyjen varojen suhteen niin, että tarpeet ja tarjonta kohtaavat uudella tavalla. Kysynnän mukaan orientoituneet palvelut (*on-demand services*) ovat alustoja, joilla tuottajat voivat jakaa tavaroita ja palveluja suoraan kuluttajan tarpeisiin. Yhteistoiminnallinen kulutus (*collaborative consumption*) taas ymmärretään perinteisen markkinakäytäytymisen uudelleeninventoinniksi. Teknologiaa käytetään tavoilla, jotka eivät olleet mahdollisia ennen internetiä: vuokrataan, jaetaan, lahjoitetaan, lainataan, kierrätetään vaihtamalla (*swapping*), tehdään vaihtokauppaa (*bartering*) hyödykkeistä tai palveluista.

Sharing economy -käsitettä näkee käytettävän myös digitaalisia alustoja hyödyntävästä vaihdosta välittämättä siitä, minkälaista sosiaalista arvopohjaa vaihto edustaa (Hamari & al. 2015). Tämä on uusi ilmiö. Digitaalisia alustoja pidetään taloudellis-teknisinä uudistuksina, jotka tuovat uusia käyttömahdollisuuksia kuluttaja, ostaa ja vaihtaa. Alustat mahdollistavat uusien liiketoimintojen kehittämisen.

Aikapankin ja paikallisrahan pioneerit

Toiminnan historia alkaa tietävästi USA:sta, Kanadasta ja Japanista. Samankaltaista toimintaa on kuitenkin harjoitettu jo aiemmin nykyisissä kehitysmaissa. USA:ssa presidentti Ronald Reaganin sosiaaliohjelmien säästökampanja sai Edgar Cahnin heräämään ja rakentamaan uudenlaista paikallista auttamisohjelmaa (*services credits*) St Louisiin vuonna 1980. Seuraavana vuonna Grace Hill Settlement House otti toiminnan haltuunsa ja kehitti siitä varsinaisen aikapankin. Ohjelman nimi oli Member Organization Resource Exchange (MORE). Episkopaalisen kirkon yhteyteen oli vuonna 1903 perustettu erillinen organisaatio kotouttamaan maahanmuuttajia settlementiliikkeen periaattein (ks. <http://gracehillsettlement.org>). Näitä periaatteita noudatettiin Grace Hill Settlement Housessa. Myöhemmin toiminnasta syntyi

maailmanlaajuinen aikapankkijärjestelmä. Aikapankissa vaihdettiin alun perin aikavaihtuutta (*time dollars*), joka ei ollut muunnettavissa normaaliin rahaan. Työsuorituksen saattoi vaihtaa toiseen tai sitten johonkin muuhun vaihtokohteeseen, joka oli hyväksytty aikapankin piiriin.

Samaan aikaan vuonna 1983 Kanadassa perustettiin paikallista kaupankäyntiä varten paikallisraha-järjestelmä, Local Exchange Trading System (LETS) (Perry 2000). Perustaja oli Michael Linton Comox Valley nimisellä paikkakunnalla Brittiläisessä Columbiassa. Tarkoituksena oli lisätä oman paikkakunnan omavaraisuutta sekä sisäistä hyödykkeiden ja palvelujen vaihtoa käyttäen omaa rahaa, joka ei ollut vaihdettavissa normaaliin valuuttaan. Kun USA:n esimerkissä painotus oli sosiaalisen kysymyksen hoitamisessa paikallisella tasolla, niin Kanadassa painopiste oli sosiaalisessa koheesiossa. Paikkakunnalla asui suhteellisen vähävaraista väkeä.

Amerikan mantereella ei kuitenkaan oltu ensimmäisinä liikkeellä jakamistalouden kehittämisessä. Japanissa, jossa on eletty hyvin yhteisökeistä elämää, syntyi ensimmäinen vapaaehtoistyön vaihtojärjestelmä jo vuonna 1973. Järjestelmän perustajan Teruko Mizushiman sekä toiminnan tueksi myöhemmin rakennetun säätiön (*Sawayaka Welfare Foundation*) johtajan Tsutomu Hottan mukaan tarkoitus oli tarttua oman paikkakunnan ikääntyneiden hoivan tarpeisiin vapaaehtoistyön avulla käyttäen aikapankkia (Hirota 2011, 22–26). Säätiön myötä idea levisi muille paikkakunnille.

Nykyinen amerikkalaisten aikapankkien keskusjärjestö TimeBanking USA sanoo edistävänsä ”tasa-arvoa ja rakentavansa huolenpitoon keskitettyä yhteisötaloutta ajan ja kykyjen keskinäisen vaihdon turvin” (ks. timebanks.org). Samassa hengessä syntynyt aikapankkien verkosto edustaa alkuperäistä jakamistalouden ideaa, joka sittemmin on muuntunut eri olosuhteissa moneen suuntaan. Se voi hyvin olosuhteissa, missä sillä on oma paikansa markkinatalouden katveessa oloissa, joissa julkinen hyvinvointipolitiikka, sosiaali-, terveys- ja koulutuspolitiikka, ei ole kehittynyt laajaksi julkiseksi järjestelmäksi.

Euroopassa Britannia on ollut amerikkalaisen ja kanadalaisen jakamistalouden perinteen varhaisomaksuja. Se lähti Margaret Thatcherin hallituskaudella 1980-luvulla ottamaan oppia USA:n senhetkisistä radikaaleista markkinatalouden virtauksista, kuten uusliberalismista. Britanniassa

kiinnostuttiin myös Cahnin ideoista ja aikapankeissa käytetystä vaihdon välineistä, aikadollareista. Myöhemmin New Labourin hallituskaudella eli vuodesta 1997 eteenpäin kiinnostus lisääntyi, kun hallitus korosti asuinalueiden elvyttämistä ja teollisen kauden rakentamisessa syntyneiden sosiaalisesti ongelmaisten yhteisöjen saamista jaloilleen. Konkreettisiin järjestelmiin päästiin kuitenkin vasta seuraavalla vuosikymmenellä. Konservatiivivetoinen uusi hallitus julisti jatkavansa Big Society -ohjelmallaan paikallisuuden ja kansalaisvaltaisuuden suosimista. Samalla kuitenkin perinteisten kolmannen sektorin toimijoiden, järjestöjen, tukemisesta alettiin säästää. Järjestöt joutuivat etsimään itseään (Koskiahio 2014).

Britit ovat ottaneet oppia suoraan USA:sta, Kanadasta ja Japanista. Brittien jakamistalouden järjestelmät ovat toiseksi laajimmat maailmassa USA:n jälkeen. Valtio turvautuu säästötoimissaan kaikkiin oljengkorsiin, jotka helpottaisivat julkisen talouden paineita. Jakamistalous muodostaa yhden tällaisen korren.

Jakamistalouden radikaalit ideat

Markkinatalouden oravanpyörässä on noussut yhä uudelleen esille kysymys vallitsevan globaalin talouden tarkoituksenmukaisuudesta ja kyvystä vastata maapallon laajuisiin ongelmiin. Myös eri maiden ja kansainvälisten järjestöjen johtajat kokoontuvat maailman talouskonferenssiin aina vuoden alussa pohtimaan tilannetta ja keskustelemaan uuden talouden mahdollisuuksista (Koskiahio 2014, 32–37). Kannustimina ovat ympäristökysymykset, sosiaalinen eriarvoisuus ja markkinatalouden omat sisäiset ongelmat globaalina järjestelmänä. Vuodesta toiseen kokoonnutaan, mutta mitään ratkaisevia yleisiä päätöksiä ei kuitenkaan saada aikaan, vaikka ongelmat ovat maailmanlaajuiset. Globaali markkinatalous syntyi nopeasti. Sen suitseminen näyttää olevan ylitysepäsemättömän hidasta. Jakamistalouden kehittämistä voidaan pitää myös yhtenä vallitsevan talouden vastarintamuotona. Markkinoiden, tällä kertaa finanssipääoman, ylivaltaa halutaan hillitä (Rifkin 2014). Korostetaan kansalaisten valtaa, kansalaisyhteiskunnan merkitystä, paikallistalouden asemaa sekä ennen kaikkea ympäristöongelmien voittamista. Uuden talouden keinot ovat joko vähemmän radikaaleja tai vallankumouksellisen radikaaleja esittäjästä riippuen. Puhutaan myös korvaavista tai täyden-

tävistä keinoista. Korvaamisella pyritään suurempiin muutoksiin ja täydentämisellä vain parannetaan nykytilannetta.

Uuden talouden varjossa kehitelty jakamistalouden paikalliseen toimintaan tähtäävät keinot muuttavat laajetessaan ihmisten arkielämän kulua (Cahn & Cray 2015). Monessa tapauksessa pyritään kansalaisten itseorganisoitumisen avulla tapahtuvaan vähittäiseen järjestelmän muuttumiseen. Ideaalina on palkattomuus ja hyödykkeiden ja palveluiden suora vaihto; välineenä on aikavaihtoa ja siirtyminen entistä enemmän yhteisömuotojen suosimiseen. Yritykset voivat kehittyä yhteisömuotojen ja muun kuin monetarisen vaihdon varaan. Jos tämä muutos tapahtuu monella paikkakunnalla tai koko maassa, yhteiskunnan perusrakenteet alkavat muuttua.

USA:n uusien ideoiden toteuttamisella 1980-luvulla ei kuitenkaan ollut takana vallankumouksellista yhteiskunnan muuttamista, vaan niillä haluttiin täydentää yhteiskunnan sosiaalipoliittista toimintaa (Cahn & Rowe 1992). Kanadan LETS-järjestelmän kehitettiin vain täydentäväksi paikalliseksi vaihdoksi. Ideana ei kummassakaan tapauksessa ollut tehdä vallankumousta kapitalistista markkinajärjestelmää vastaan, vaan täydentää sitä korostamalla ihmisten omaehtoisen paikallisen toiminnan merkitystä. Tämä sopikin vallitsevaan talousjärjestelmään, joka korosti ihmisten itseselvyytymisen tärkeyttä.

Etelä-Afrikasta on sen sijaan kuulunut huomattavasti radikaalimpia vaateita talouden muuttamiseksi. Juuri siellä on kehitetty digitaalinen aikapankkijärjestelmä CES (Jenkin 2013). Digitaalisen vaihdon rekisteröintimuodot eivät sido vaihtajia enää paikkaan eivätkä aikaan. Etelä-Afrikassa eletään kuitenkin vielä duaalitaloutta, traditionaalisten kylien ja modernien urbaanien alueiden kaksinaisuutta, mutta digitaaliset välineet on otettu käyttöön, jotta voidaan poistaa köyhyyden ja rikkauksen välisiä kuiluja. CES otettiin käyttöön vuonna 2003 Kapkaupungissa, ensin pienessä piirissä. Vuoteen 2011 mennessä se oli levinnyt Etelä-Afrikan lisäksi jo 34 maahan, laajimmin Australiaan, sitten USA:han, Espanjaan, Suomeen ja Uuteen Seelantiin. Näissä maissa oli eniten CES-järjestelmää käyttäviä ryhmiä.

Idean luoja Tim Jenkin (2013) painottaa koko finanssipääoman dominoiman järjestelmän haastamista. Monetarinen talous on vaihdettava eirahallisen vaihdon dominoimaan talouteen. Jakamistaloudesta on tehtävä yhteiskunnallisen toi-

minnan peruseriaate ja paikallisuudesta sen ydintoimintataso. Jenkin on poliittinen aktivisti Kapkaupungista. Hän on istunut radikaalien aatteidensa vuoksi myös vankilassa. Digitaalista alustaa voidaan kuitenkin käyttää moneen tarkoitukseen, eikä Jenkinin maailmanparantajan lähtökohta välttämättä ole aina ainoa motiivi.

Suomessa jakamistalouden ideat ovat syntyneet vahvan puitetaloudellisen perinteen hyvinvointivaltion jälkimainingeissa markkinatalouden ympäröiminä. Paikallisten vaihtopiirien kiinnostus on kohdistunut ekologiseen maailmanmuutokseen, tavaroiden ja palvelujen kierrättämiseen koulutettujen nuorten ihmisten maailmassa, erityisesti pääkaupunkiseudulla (Lovio 2011). Perusteena on ollut maailmanparannuslähtökohta: Ei kulutusyhteiskunnalle. Suomessa noin puolet vaihtopiirien jäsenistä on akateemisen tutkinnon suorittaneita työkäisiä (Eskelinen 2014). Liike on levinnyt eri puolille maata, vain rajoitetusti maaseudulle. Näin on muissakin kehittyneissä maissa. Hyvinvointivaltiokehityksen ympäröiminä nuorten perheiden ei ole tarvinnut Suomessa miettiä sitä, miten lasten päivähoito järjestetään tai mistä saadaa hoitotäti. Tilanne on erilainen vähemmän vahvan hyvinvointivaltioperinteen maissa, joissa nuorten perheiden aikapankin tai paikallirahan käyttö keskittyy suurelta osin ydintalouden ongelmien hoitamiseen tai radikaalien yhteiskunnallisten kysymysten miettimiseen.

Jakamistalous tänään

Viime aikoina Yhdysvalloissa on korostettu, että ydintalous riippuu digitaalisesta maailmasta. Netti ja digitaaliset alustat ovat toiminnan yleinen väline, kun halutaan toteuttaa jakamista ja vaihtamista (Schor 2014). Ei tarvita enää kirjanpitäjiä, kun kirjaus hoidetaan digitaalista alustaa käyttäen. Digitaaliset keinot irtautuvat vähitellen alkuperäisestä arvoalustastaan ja niitä voidaan käyttää hyväksi mihin tahansa. Markkinatalouden dominoimissa taloudenpitoa markkinahyödyt valtaavat alaa muilta hyödyiltä. Väline ohjaa käyttöä. CES tarkoitti alun perin Community Exchange Systems -järjestelmää, yhteisöllistä järjestelmää. Nyt puhutaan Complementary Exchange Systems -käsitteestä, jossa vaihtoa ei enää kytketä yhteisöön (www.community-exchange.org).

Palveluja tai tavaroita tilataan ympäri maailmaa. Jakamistaloutena alkanut toiminta muuntuu vä-

hitellen yhä enemmän markkinatoiminnaksi, kun se laajenee ja yhtiöityy. Näin on käynyt alun perin epäviralliselle taksitoiminnalle (Uber) ja epäviralliselle tilapäisasuntojen vuokraustoiminnalle (Airbnb). Harvardin yliopiston tutkijat toteavat, ettei jakamistalous, jossa jokin bisnesorganisaatio on ytimenä, ole enää jakamistaloutta ollenkaan vaan normaalia liiketoimintaa (Cannon & Summers 2014; Eckhardt & Bardhi 2015).

Alkuperäinen jakamistalous oli henkilöltä henkilölle tapahtuvaa vaihtotoimintaa. Sitten mukaan tuli bisneksen ja henkilön välinen toiminta, jota Uber ja Airbnb edustavat. Kolmantena muotona on henkilö – julkinen sektori – kolmas sektori -variaatio, jossa eri toimijat vaihtavat palveluja. Tässä vaihtoehdossa on kysymys kumppanuuksien kehittämisestä eli yhteistoiminnasta julkisen, kolmannen sektorin ja kansalaisten tai kansalaisryhmien välillä. Jos Uber-esimerkki johtaa markkinakäyttäytymiseen, niin kumppanuus voi johtaa siihen, että julkinen sektori alkaa käyttää hyväkseen vapaaehtoisia toimijoita ilman kunnan korvausta.

Jakamistalouden muotojen kokonaislevinneydestä ei saa tarkkoja tilastotietoja. Jokainen järjestelmä kertoo vain omat tietonsa, jotka vaihtelevat koko ajan. Cahnin ja Christine Crayn (2015) mukaan USA:ssa olisi rekisteröityjä aikapankkeja 500 ja jäseniä 37 000, mikä ei ole kovin suuri määrä suhteutettuna maan kokoon. Vastaavasti Britanniassa olisi yli 3 000 aikapankkia ja 32 000 jäsentä. Edellisessä tapauksessa aikapankit näytävät keskittyneen suurempiin organisaatioihin ja jälkimmäisessä pienempiin paikallisiin järjestelmiin. CES-järjestelmä ilmoittaa nettisivuillaan 2016, että maailmassa on yli 70 maassa 813 yhteisöä, jotka käyttävät järjestelmää. Eniten näitä yhteisöjä on Espanjassa (230), USA:ssa (133), Suomessa (46), Uudessa Seelannissa (35), Australiasa (32), Kanadassa (27) ja Britanniassa (19). Sen sijaan muissa Pohjoismaissa niitä on vain muutama. Suomessa aikapankki-nimellä kulkevat CES-yhteisöt ovat pääkaupunkiseudun lisäksi sijoittuneet ympäri maata, mutta jäsenmäärä voi olla vähäinen (ks. www.community-exchange.org).

Tämän kaltaiset yksityisistä intresseistä lähtevistä ja hyvää tahtovista toimenpiteistä muodostuvat järjestelmät eivät kuitenkaan kauan tahdo pysyä aiotun kaltaisina (Gregory 2015). On hyvin yleistä eri maissa, että aikapankeista muodostuu hyvin lyhytikäisiä, muutaman vuoden pituisia järjestelmiä, jos niitä ei aleta kehittää ja laajentaa. Avun tarvitsijat ja avun antajat ovat yleensä

alussa paikallisissa järjestelmissä yhtä suuria joukkoja. Jos aikapankki syntyy pienissä kaupungeissa tai maaseutukylissä, joiden väkiluku ei enää nykyään yleensä kasva, ne kuolevat vähitellen uusien jäsenien puutteeseen. Urbaaneissa oloissa taas aikapankki houkuttaa jäsenikseen nuoria koulutettuja, usein pienten lasten vanhempia, joiden elämäntilanne ei ole vakiintunut. Muutetaan paikkaa tai kaupunginosasta toiseen työn ja palvelujen perässä. Aikapankkijäsenyys voi jäädä lyhytaikaiseksi. Toisaalta uusissa oloissa voidaan liittyä taas uusiin aikapankkeihin, jolloin aikapankkiusollisuus voi olla pitempiaikaista kuin uskollisuus tietylle aikapankille.

Kohti monetaarisia markkinoita

Jakamistaloudelle on tyypillistä, että sen toimijoiden on vaikea pysyä kovin kauan ”puhtaan” jakamistalouden piirissä. Jos neitseelliseen henkilöltä henkilölle tapahtuvaan vaihtoon sekaantuu organisaatioita, toiminnan alkuperäinen luonne jo muuttuu. Riippuu toimijan voimakkuudesta, usein taloudellisesta vallasta, ja sovitusta vaihdon luonteesta, minne päin käännytään: puitetalouteen vai markkinatalouteen. Jakamistaloudella on tässä valtapelissä usein liian vähän valtaa, ellei sitä tueta erityisesti tai koko käsitystä taloudesta muuteta uudeksi.

Puitetaloutta alettiin jo 1980-luvulla muovata markkinatalouden ehdoilla. Samoin on tehty myös jakamistaloudelle viimeisen kymmenen vuoden aikana. Suunta on juuri se, jota Jenkin (2013) kritisoi. Hän halusi digitaalisen alustansa tulevan palvelemaan pieni on kaunistaa -ideaa mutta niin, että näiden pienten välillä olisi vapautta vaihtoa, joustavuutta. Puhutaankin joustavasta jakamistaloudesta (*resilience sharing economy*). Joustavuus ja ketteryys karkaavat tällä hetkellä alkuperäisten ihanteiden käsistä. Tavoitteena on usein julkisten varojen säästäminen ja säästämisen takana oman paikkakunnan, alueen, valtion tai EU:n kilpailu markkinoilla. Vaihto palvelee usein tätä tavoitetta.

Muuntumisprosessin tuntomerkit ovat seuraavat:

Toiminnan laajentuminen pois paikallisesta. Henkilöiden epävirallinen keskinäinen vaihto organisoituu ensin paikkakunnalla, sitten paikkakuntien välisenä ja lopulta valtion laajuisena – tai digitaaliseen muotoon siirtyessään ilman rajoja ta-

pahtuvaksi toiminnaksi. Alkuperäinen aikapankki toimii usein vain muutamia vuosia, korkeintaan kymmenisen vuotta. Tämän jälkeen yhteisön tilanteet ja tarpeet muuttuvat. Aikapankki kuihtuu, kasvaa uusiin mittoihinsa yhdistyessään muihin tai muuttaa kokonaan luonnettaan. Se voidaan sulauttaa julkisen sektorin järjestelmään tai osaksi kolmannen sektorin järjestötoimintaa. Siitä voi tulla osa markkinataloutta.

Jäsenyyden ohentuminen. Henkilöiden keskinäinen aikapankki on aluksi innostuneiden jäsenten sisäistä toimintaa. Vähitellen ulkoreunalle muodostuu ei-niin-innostuneiden rengas, joka ”hengäilee” mukana. Laajenemisessa jäsenten väliset siteet höllentyvät. Mukaan tulee myös aikapankin käyttäjiä, jotka eivät ole varsinaisia jäseniä. Suhteet muodollistuvat. Jäsenyys alkaa muistuttaa normaalia asiakkaan ja palvelun tuottajan suhdetta.

Toiminnan välineellistyminen. Jakamistaloutta voidaan käyttää julkisen sektorin rahoituskriisin hoitamisessa. Aikapankissa työttömät saadaan tekemään jotain hyödyllistä. Työttömälle ei enää tarvitse maksaa kaikkia tukia. Työtönsä osoittautuu työkykyiseksi aikapankissa toimiessaan. Aikapankin avulla hoidetaan myös sosiaalisia ongelmia esimerkiksi terveydenhuollossa. Oirehtiva asiakas vaatii selvästi muutakin kuin terveydenhoidon täsmähoitoa. Mikäpä muu avuksi kuin terveyskeskukseen yhdistetty aikapankki! Asiakasta tönäistään hoitamaan terveyttään elämäntapojaan parantaen käyttäytymisen taloustieteen opein (Koskiahho 2014, 61–64).

Institutionalisoituminen. Organisaatioiden toimintana aikapankki institutionalisoituu. Työttömyyden hoito muuttuu osaksi yleistä työttömyyspolitiikkaa tai ikääntyneiden auttaminen osaksi vanhuspalveluja. Verottaja alkaa kiinnostua toiminnasta, eniten siellä, missä hyvinvointivaltio on pisimmälle vietyä, kuten Pohjoismaissa.

Vaihdon välineiden markkinoistuminen. Alkuperäinen tarkoitus on väistää monetaarista kaupankäyntiä. Nopeasti mukaan tulee normaalin rahan osittainen käyttö aikapisteiden, aikavaluutan ja paikallisrahan rinnalle. Syntyy uusi markkinatoimija.

Markkinatalousmaissa arvostetaan epävirallisen talouden roolia yleensä ja ihmisten kykyä ratkaista ongelmiaan ilman yhteiskunnan apua, joten jakamistalous mielletään osaksi tätä arvossa pidettyä toimintaa. Kokonaisuutena se ei kuitenkaan

ole missään suuri taloudellinen tekijä. Se toimii myös osana julkista tai kolmannen sektorin toimintaa, jolloin sitä on vaikea kvantifioida luvuiksi. Jakamistalouden arvo on itse ideassa, talouden monetaarisen vaihdon muuttamisessa ei-monetaarisiksi.

Digitalisoituminen kääntää uuden lehden jakamistaloudessa. Vapaana henkilövaihtona toiminta säilyy alkuperäisen jakamistalouden piirissä. Markkinoistuessaan se muodostaa vain uuden markkinavälineen, jakamistalous muuttuu markkinataloudeksi.

Lopuksi

Onko jakamistaloudessa siis kyse sosiaalisesta taloudesta vai bisneksestä? Vastaus on, että alkupe-
räinen idea edustaa ensin mainittua. Kehityksen myötä tavoitteet hajaantuvat, ja markkinatalouden vallatessa yhteiskunnassa alaa, myös jakamistalouden on vaikea pidättäytyä tempautumasta mukaan toimintaan, jossa markkinat määräävät toiminnan kulun ja vaikuttavat myös sen tavoitteisiin. Viimeisimpiä välineitä tässä ovat digitaaliset alustat. Jakamistalouden jotkut osa-alueet tulevat tulevaisuudessakin säilymään pieninä itsenäisinä nurkkinaan (*niche*), mutta vetovoimaisimmat ydintalouden uudistukset tempautuvat mukaan yleiseen kehitykseen. Kehityksimaissa jakamistalouden muotoja on yritetty virittää paikallistalouden muodoiksi. Kokemukset osoittavat, että jonkin aikaa tällainen toiminta tuo virikkeitä erityisesti kyllien naisille ja myös toimeentulomahdollisuuksia perheille. Sitten tempaudutaan yleisen talouden virtaan. Ehkä tämä kehityskulku muuttuu, jos uuden talouden muodoista joskus tulee globaalia taloutta jäsinyttäviä uusia hankkeita ja paikallistason toiminta nousee arvoonsa.

Niinpä Jenkin (2016) ei olekaan jäänyt paikoilleen eikä paikallistalouksien muuttamiseen. Hänen mukaansa keskeisin tekijä, jonka kimppuun on käytävä, on itse rahatalous. Sille on luotava vaihtoehtoja, joita tosin on yritetty rakentaa jo 1800-luvulta alkaen. Pankkilaitokselle on saatava vaihtoehtoja, samoin monetaariselle rahalle. On kehitettävä sosiaalisen talouden muotoja, yhteiskunnallisia yrityksiä ja osuustoimintaa. Jakamistalous lähentyy toisaalta markkinataloudellisia muotoja ja toisaalta aiempien sosiaalitaloudellisten keinojen elvyttämistä ja kehittämistä.

KIRJALLISUUS

- Cahn, Edgar S. & Gray, Christine: The Time Bank Solution. Stanford Social Innovation Review Summer 2015, 2015. http://ssir.org/articles/entry/the_time_bank_solution (luettu 1.2.2016)
- Cahn, Edgar & Rowe, Jonathan: Time Dollars. Emmaus. PA. New York: Rodale Press, 1992.
- Cannon, Sarah & Summers, Lawrence H.: How Uber and the Sharing Economy Can Win Over Regulators. Harvard Business Review October 13, 2014. <https://hbr.org/2014/10/how-uber-and-the-sharing-economy-can-win-over-regulators/> (luettu 1.2.2016)
- Eckardt, Giana M. & Bardhi, Fleura: The Sharing Economy Isn't About Sharing at All. Harvard Business Review January 28, 2015. https://hbr.org/2015/01/the-sharing-economy-isnt-about-sharing-at-all?cm_sp=Article_-_Links_-_Top%20of%20Page%20Recirculation (luettu 1.2.2016)
- Eskelinen, Teppo: Aikapankkien yhteiskunnalliset vaikutukset ja verotus. Helsinki: Vasemmistofoorumi ry, 2014. <http://www.vasemmistofoorumi.fi/vasemmistofoorumin-julkaisut> (luettu 1.12.2015)
- Gregory, Lee: Trading Time. Can exchange lead to social change? Bristol: Policy Press, 2015.
- Hamari, Juho & Sjöklint, Mimmi & Ukkonen, Antti: The Sharing Economy: Why People Participate in Collaborative Consumption. Journal of the Association for Information Science and Technology. Nettiversio 2.5.2015. DOI: 10.1002/asi.23552 (luettu 5.1.2016)
- Hirota, Yasuki: What have Complementary Currencies in Japan really achieved? Revealing the hidden intentions of different initiatives. International Journal of Community Currency Research 15 (2011) D, 22–26.
- Jenkin, Tim: Democratic Money and Capital for the Commons. Community Exchange System 25.1.2016. <https://www.community-exchange.org/home/democratic-money-and-capital-for-the-commons> (luettu 1.2.2016)
- Jenkin, Tim: What Comes after Capitalism? That is the Wrong Question. Paper presented at the 2nd International Conference on Complementary Currency Systems (CCS), 19–23, June 2013. http://www.iss.nl/research/conferences_and_seminars/previous_iss_conferences_and_seminars/complementary_currency_systems (luettu 5.12.2015)
- Koskiahho, Briitta: Kumppanuuden sosiaalipolitiikkaa etsimässä. Setlementtijulkaisuja 32. Helsinki: Suomen Setlementtiliitto, 2014.
- Lovio, Iikka: Aikapankki. Tutkimus lahjaperustaiseen vaihtoon perustuvasta yhteisöllisyydenrakentamisesta Helsingissä. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, sosiaalipolitiikka. Pro gradu -tutkielma. Helsinki, 2011.
- Perry, Stewart E.: Local Exchange Trading System (LETS). Canadian Centre for Community Renewal, 2000. <http://communityrenewal.ca/local-exchange-trading-system-lets> (luettu 1.2.2016)
- Rifkin, Jeremy: The Zero Marginal Cost Society: The Internet of Things, the Collaborative Commons, and the Eclipse of Capitalism. New York: Palgrave Macmillan, 2014.
- Schor, Juliet: Debating the Sharing Economy, 2014. greattransition.org (luettu 16.1.2016)
- Seyjang, Gill & Longhurst, Neel: What influences the diffusion of grassroots innovations for sustainability? Investigating community currency niches. Technology Analysis & Strategic Management 28:1, L 23, 2016.
- Stokes, Kathleen & Clarence, Emma & Anderson, Lauren & Rinne, April: Making Sense of the UK Collaborative Economy. London: NESTA, 2014. www.nesta.org.uk (2.2.2015)
- Internetlähteet*
<http://gracehillsettlement.org> (2.2.2016)
<https://www.community-exchange.org> (2.2.2016)
<https://www.community-exchange.org/home/select-exchange/?country=FI> (2.2.2016)